

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

KADIN İSTİHDAMINDA KAYIT DIŞILIK
SORUNU

THE PROBLEM OF NOT REGISTRATION IN
WOMEN'S EMPLOYMENT

Kübra ŞAHİN*
Abdülkadir DEVELİ**

Makale Türü/ Article Information/ Информация о Статье: Araştırma Makalesi/ Research Article/ Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Şahin, K. ve Develi, A. (2021). Kadın İstihdamında Kayıt Dışılık Sorunu. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (27), 386-400.

Şahin, K. and Develi, A. (2021). The Problem of Not Registration in Women's Employment. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (27), 386-400.

 10.29228/kesit.51447

Geliş / Submitted / Отправлено: 20.05.2021
Kabul / Accepted / Принимать: 21.06.2021
Yayın / Published / Опубликованный: 25.06.2021

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır. This article was checked by İntihal.net. Эта статья была проверена
Интихал.нет Bu makale Creative Commons lisansı altındadır. This article is under the Creative Commons license. Это
произведение доступно по лицензии Creative Commons.

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, kubsahiin@hotmail.com

**Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, a.kadirdeveli@yahoo.com

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

KADIN İSTİHDAMINDA KAYIT DIŞILIK SORUNU¹

THE PROBLEM OF NOT REGISTRATION IN WOMEN'S EMPLOYMENT

Kübra ŞAHİN

Doç. Dr. Abdulkadir DEVELİ

Öz: Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin en önemli göstergelerinden biri kadınların istihdamda yer almasıdır. Sanayi Devrimiyle birlikte ücretli işgücü olarak işgücü piyasasında yer almaya başlayan kadınlar, tarihsel süreç içerisinde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde birçok engelle karşılaşmışlardır. Karşılaşılan bu engellerden biri de hem işgücü hem ülke ekonomisi bakımından önem arz eden kayıt dışı çalışmadır. Kayıt dışı çalışma sonucu, bireyler sosyal güvenlik sisteminin sağladığı olanaklardan yararlanamamakta, devlet de vergi kaybına uğramaktadır. Negatif dışsallıklardan dolayı kayıt dışı çalışma üzerinde durulması ve çözülmesi gereken bir sorun haline gelmiştir. Bu çalışmanın amacı, dünyada ve Türkiye’de kadınların istihdam ve kayıt dışı istihdam oranlarından yola çıkılarak kayıt dışı kadın istihdamının nedenleri, sonuçları ve kayıt dışı istihdamın azaltılmasına yönelik çözüm önerileri üzerinde durulacaktır. Çalışmada teorik yöntem kullanılarak kadın istihdamı, kayıt dışı istihdam ve Türkiye’de kadınların kayıt dışı istihdam oranları Türkiye İstatistik Kurumu, Sosyal Güvenlik Kurumu ve Dünya Bankası’ndan elde edilen verilerle açıklanmıştır. Literatüre katkı sağlaması amacıyla sonuç kısmında kadınların istihdam oranlarının artmasının yanı sıra kayıt dışı istihdam oranlarının da yüksek olduğu gözlemlenmiş ve bu durumun önüne geçilmesi adına kadınların mesleki eğitimlerinin artırılarak nitelikli işgücü haline gelmelerinin sağlanması, yeterli düzeyde eğitim seminerlerinin düzenlenmesi, devletin işveren üzerindeki mali yükümlülüğü azaltacak önlemler alması, denetimlerin sıklaştırılması ve işsizliğin azaltılarak kayıt dışılığa yönelimin engellenmesi gibi önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kadın işgücü, kayıt dışı istihdam, kayıt dışı kadın istihdamı.

¹ “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir. Sorumlu Yazar: Kübra ŞAHİN

Statements of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”: No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article. Corresponding Author: Kübra ŞAHİN

Abstract: One of the most important indicators of the development levels of countries is the participation of women in employment. Women, who started to take place in the labor market as wage labor with the Industrial Revolution, have faced many obstacles in both developed and developing countries in the historical process. One of these obstacles is unregistered work, which is important for both the labor force and the country's economy. As a result of informal employment, individuals cannot benefit from the opportunities provided by the social security system, and the state also suffers tax losses. Due to negative externalities, informal work has become a problem to be focused on and resolved. The aim of this study is to focus on the causes and consequences of unregistered women's employment, and solutions for reducing informal employment, based on the employment and unregistered employment rates of women in the world and in Turkey. In the study, using the theoretical method, women's employment, unregistered employment and unregistered employment rates of women in Turkey are explained with the data obtained from the Turkish Statistical Institute, Social Security Institution and the World Bank. In order to contribute to the literature, in the conclusion part, it has been observed that the unregistered employment rates are high as well as the increase in women's employment rates. Suggestions were made, such as increasing the frequency of inspections, reducing unemployment and preventing the tendency to informality.

Key Words: Women workforce, unregistered employment, unregistered female employment.

1. Giriş

Kadınlar tarihsel süreçte birçok ekonomik faaliyette yer almışlardır. İlk çağlarda kadın ve erkek arasında iş bölümü hâkimken, tarım toplumuna geçişle birlikte üretim faaliyetleri erkeklere özgü bir hal almış, kadınlar ikinci planda kalmışlardır. Sanayi Devrimi ile birlikte üretimde emeğe daha fazla ihtiyaç duyulmuş ve bu süreçten sonra kadınlar iş gücü piyasasına girmeye başlamışlardır (Özcan, 2018). Kadınların ücret karşılığı işçi statüsünde çalışmaya başlamalarında Sanayi Devrimi'nin dönüm noktası olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca dünyada yaşanan savaşlarda erkeklerin cepheye gitmesiyle kadınların işgücü piyasasındaki önemi artmıştır. Bununla birlikte üretimde uzmanlaşma ve makineleşme sonucu fabrikalarda ucuz iş gücü olarak yer alan kadınlar dünyada büyük bir değişimin başlangıcı olmuştur (Özer & Biçerli, 2003: 56).

Kadınlar formel sektörde cinsiyete dayalı olarak birçok ayrımcılıkla karşılaştığı için enformel sektörde yoğunlaşmaktadırlar. Kadınlar genellikle kırsal kesimde ücretsiz aile işçisi olarak, kentsel kesimde ise ev hanımı konumunda çalışmaları enformel sektörün beslenmesine yol açmaktadır (Yurdu, 2010). Enformel sektör olarak tanımlanan kayıt dışı istihdam ise hem devlet açısından hem de bireyler açısından birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Kayıt dışı istihdam ile vergi ve sosyal güvenlik prim ödemelerinden yoksun kalan devlet ekonomide mali istikrarı sağlamakta güçlük çekerken, bireyler açısından da iş sağlığı ve güvenliği, iş kazaları,

emeklilik gibi birçok haktan mahrum kaldıkları görülmektedir.

Bir ülkenin ekonomik olarak kalkınmasında kadının rolü önemlidir. Kadının istihdamda kullanılmaması emeğin atıl kalmasına neden olur ki bu durum ülkeyi olumsuz etkiler. Bu yüzden de ülkeler, kadına mesleki bilgi ve beceri kazandırmak için eğitimler vermekte ve kadınlara istihdam alanları oluşturarak teşvik programları hazırladıkları görülmektedir. Bu gelişmeler sonucu günümüzde kadınların dünya genelinde istihdam oranlarının arttığı görülmektedir. Özellikle geri kalmış ülkelerde kadın istihdam oranlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Türkiye’de ise kadın istihdamında artış görülse de kadınların kayıt dışı istihdamda yer almaları beraberinde birçok sorunla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Bunun birçok sebebi olmakla birlikte kuşkusuz toplumların kendi dinamikleri de önemli rol oynamaktadır.

Türkiye’de sorun sadece kadın istihdamını artırmak değil kadınların kayıtlı olarak çalışmasının sağlanması gerekliliğidir ve kadın istihdamındaki kayıt dışılık konusunda akademik çalışmaların yetersiz olması sebebiyle çalışmanın literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Bu çalışmada dünyada ve Türkiye’de kadın istihdamı istatistiksel veriler yardımıyla açıklanmaya çalışılmış, devamında teorik yöntemle kayıt dışı istihdam kavramı, nedenleri ve etkileri üzerinde durularak kadın istihdamında kayıt dışılık sorununa ve çözüm önerilerine değinilmiştir.

2. Dünyada ve Türkiye’de Kadın İstihdamı

Kadınların istihdamdaki konumlarının artması hem bireysel hem de toplumsal açıdan ülkenin kalkınmasında önemli bir yere sahiptir. Geçmişten günümüze kadınların birçok ekonomik faaliyette yer aldıkları görülmektedir. Dünya genelinde kadınların ücret karşılığı çalışma hayatında yer almaları Sanayi Devrimi ile gerçekleşmiş, kadınların emek piyasalarındaki konumu yükselmiş bu yüzden kadın istihdamında dönüm noktası olarak Sanayi Devrimi kabul edilmektedir. Kadın istihdamı açısından başka bir dönüm noktası ise Birinci ve İkinci Dünya Savaşı yılları örnek gösterilmektedir. Bu dönemlerde cepheye savaşmak için giden erkekler işgücü piyasasında boşluğa neden olmuş ve bu boşluğa kadınlar doldurmuştur (Karabiyik, 2012).

İstihdam açısından yeri ve önemi artan kadınların çalışma hayatında birçok sorunla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Toplumun geleneksel düşünce yapısı, kırdan kente göç sonucu kent yaşamına uyum sağlayamama, eğitim düzeyinin yetersizliği ve belli niteliklere sahip olamamaları sonucunda mesleki hayatta cinsiyete dayalı ayrımcılığa maruz kaldıkları görülmektedir. Ayrıca işe alımlarda kadınların evlenme ve çocuk sahibi olmaları gibi etkenler sebebiyle işe ara verme ihtimalleri olması da bu durumu etkileyen sebeplerdendir (Özcan, 2018: 25). Ülkeler bu durumu göz önünde bulundurarak kadınların iş alanlarında karşılaştıkları sorunları gidermek için yasal düzenlemeler yapmakta ve kadın istihdamını artırıcı politikalar yürütmektedirler.

Kadınların istihdamının artması toplumsal statülerinin yükselmesine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda kadın istihdamının artırılması toplumsal kalkınmanın gerçekleştirilmesinde önemlidir. Böylece kadın yoksulluğunun azaldığı, haneye daha fazla gelirin girdiği ve yaşam standartlarının iyileştiği görülmektedir (Karaca ve Kaleli, 2019). Kadınların istihdamda yer almaları sonucunda kendilerine ait gelirleri olacak, ekonomik açıdan bağımlılıkları azalacaktır.

Kadın ev içinde söz sahibi olacak; aile içi şiddet, zorla evlendirilme gibi durumlarla mücadele edebilecektir. Kadınlar çalışma hayatında yaratıcılıklarını ve yeteneklerini geliştirme imkanına sahip olacaklardır. Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen dünya genelinde kadın istihdamının artmasına rağmen birçok ülkede istenilen seviyeye ulaşamamakta, istihdam edilen kadınlar da çalışma alanlarında birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır (Mahiroğulları, 2017).

Tablo 1: Çeşitli Ülkelerde Kadınların İstihdam Oranları (%)

Ülkeler	1994	1998	2003	2008	2013	2017	2019
ABD	54.0	56.0	55.1	55.2	52.3	53.3	53.7
Afganistan	12.7	12.5	13.4	12.9	14.6	16.9	18.2
Almanya	42.9	43.4	45.3	48.1	51.6	53.2	55.0
Belçika	35.0	36.6	39.2	43.1	43.7	44.4	47.3
Brezilya	42.0	43.5	47.1	50.1	48.3	45.0	46.0
Çin	69.8	68.6	65.8	62.4	60.5	58.8	57.5
Güney Afrika	32.6	30.8	31.2	35.5	34.0	33.7	33.7
Irak	7.7	8.6	11.8	16.4	16.0	16.5	7.7
Japonya	48.7	48.1	46.0	46.7	47.2	49.1	52.1
Kanada	51.3	53.0	56.7	58.4	57.6	57.1	58.2
Kolombiya	28.3	31.4	37.4	45.7	51.6	52.0	48.8
Meksika	34.6	37.3	37.0	41.0	42.3	42.5	43.1
Rusya Federasyonu	50.7	45.2	50.7	53.2	53.8	53.7	52.9
Türkiye	28.6	27.1	23.6	21.6	26.9	27.7	28.6
Yemen	16.1	19.2	11.5	7.0	4.6	4.3	4.6

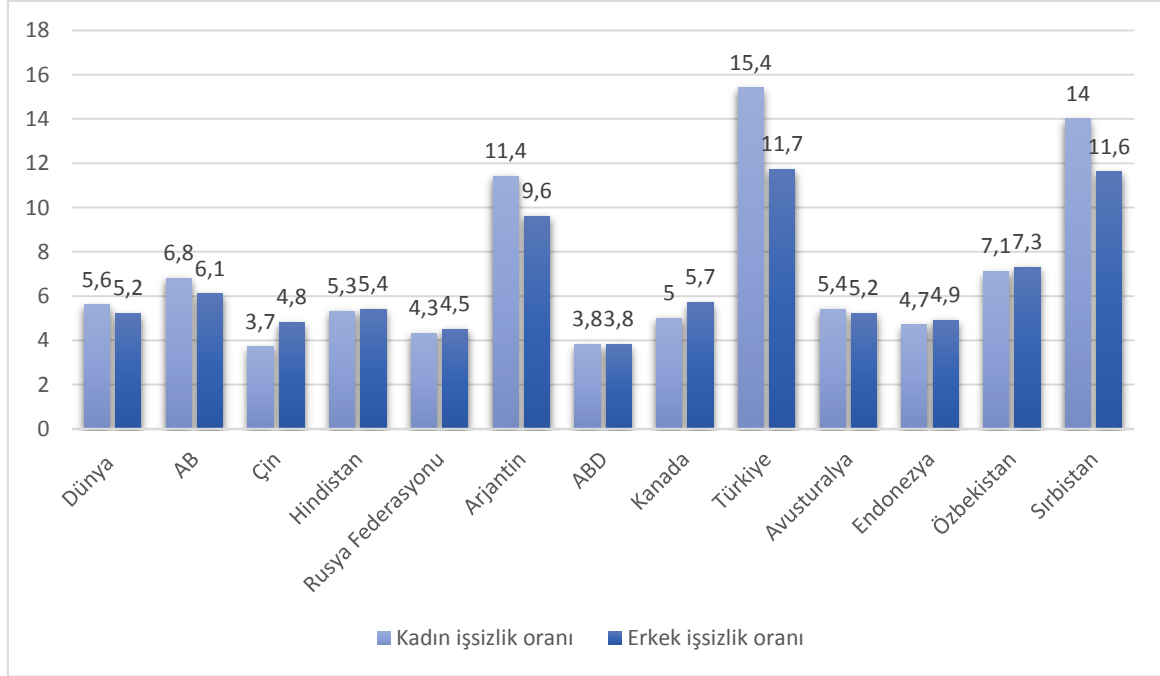
Kaynak: Dünya Bankası, 2019²

Tablo 1’de çeşitli ülkelerde belirli yıllar arasındaki kadın istihdam oranları verilmektedir. Tabloya bakıldığında kadına istihdam olanağı yaratmada ülkelerin gelişmişlik düzeyleri önemli rol oynamaktadır. Gelişmiş ülkeler arasında yer alan ABD’de 53,7 ve Almanya’da 55,0 iken Türkiye’de kadın istihdam oranı 2019 yılında 28,6 olmuştur. Az gelişmiş ülkeler arasında

² URL-1

yer alan 2019 yılında Yemen’de 4,6 ve Afganistan’da 18,2 ile kadın istihdam oranlarının diğer ülkelere oranla düşük olduğu görülmektedir.

Şekil 1: Dünyada Ünelere Göre Kadın ve Erkek İşsizlik Oranları (%)

Kaynak: Dünya Bankası, 2019³

Şekil 1’de dünya geneline bakıldığında kadın işsizlik oranı 5,6, erkek işsizlik oranı 5,2 olarak verilmiştir. Çin, Hindistan, Endonezya ve ABD’nin işsizlik oranları birbirine paralellik göstermektedir. Bunun yanı sıra Türkiye’de kadın işsizlik oranının 15,4, erkek işsizlik oranının 11,7 ile Türkiye’deki kadın ve erkek işsizlik oranları arasındaki farkın diğer ülkelere göre daha fazla olduğu ve dünya geneline göre de işsizlik oranlarının yüksek olduğu görülmektedir.

Türkiye’de ise kadın istihdamı Cumhuriyet Dönemi’nden itibaren çözülmesi gereken sorunlardan biri olmuştur. Tarihsel süreç itibarıyla bakıldığında kadın istihdamının düşük olmasının nedenleri arasında toplumun geleneksel düşünce yapısı, tarımsal yapıdaki çözülme, kırsal kesimden kente yapılan göçler, aile ve çalışma hayatının dengelenmesinde yaşanan sorunlar, eğitim seviyesinin düşük olması, ekonomideki yapısal değişimler olarak gösterilmektedir (Daştan ve Mola, 2020).

Tablo 2: Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılım, İstihdam ve İşsizlik Oranlarının Yıllara Göre Dağılımı (%)

Yıllar	İşgücüne Katılma Oranı	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı
2007	23,6	21,0	11,0
2008	24,5	21,6	11,6

³ URL-1

2009	26,0	22,3	14,3
2010	27,6	24,0	13,0
2011	28,8	25,6	11,3
2012	29,5	26,3	10,8
2013	30,8	27,1	11,9
2014	30,3	26,7	11,9
2015	31,3	27,5	12,6
2016	32,5	28,0	13,7
2017	33,6	28,0	14,1
2018	34,9	29,7	15,1
2019	38,7	32,2	16,8
2020	30,2	25,8	14,7

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri, 2020⁴

Tablo 2’de çeşitli yıllar itibariyle kadınların işgücüne katılma, istihdam ve işsizlik oranları sırasıyla verilmektedir. 2020 yılında kadınların işgücüne katılım oranı 30,2 istihdam oranı 25,8 ve işsizlik oranı 14,7 olarak verilmiştir. Genel olarak bakıldığında günümüze kadar gelinen süreçte kadınların işgücüne katılımının ve istihdam oranlarının arttığı görülmekte fakat 2020 yılında istihdam ve işgücüne katılım oranlarında düşüşler yaşanmıştır. Bu durumun birçok nedeni olmakla birlikte çalışma çağındaki nüfusun genel nüfus artışından fazla olması nedeniyle işsizlik oranlarının arttığı görülmektedir.

3. Kayıt Dışı İstihdam

Kayıt dışı istihdam kavramı ilk defa 1970 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü’nün düzenlediği Dünya İstihdam Programı kapsamındaki Kenya Raporu’nda enformel sektör olarak kullanılmıştır (TOBB, 1994). Kayıt dışı istihdam ile ilgili çalışmalarda birçok tanımlara yer verildiği görülmektedir. Bir tanıma göre “İstihdam faaliyetlerinin (üretim ve hizmet) resmi belgelerle dayandırılmaması ve resmi kayıtlara girilmemesi, sonucunda vergi ve zorunlu sosyal yükümlülükler başta olmak üzere tüm yükümlülüklerin, mali ve sosyal güvenlik kurumlarının denetim alanı dışına çıkarılması” şeklinde ifade edilmektedir (Özcan, 2018). Bir başka kayıt dışı istihdam tanımına göre ise bir kişinin çalıştığı yere bağlı herhangi bir sözleşmesinin olmadan ne kadar ücret alacağını ve ne kadar süre çalışacağını beyan edilmeden çalıştırılması olarak tanımlanmaktadır (Candan, 2007).

Sonuç olarak kayıt dışı istihdam, kayıt dışı ekonominin çalışma hayatındaki karşılığı

⁴ URL-2

olarak ifade edilir. Bu bağlamda kayıt dışı istihdamın çeşitli görünüşleri olmaktadır. Bunlar; çalışanların kamu kurumlarına bildirilmemesi, çalışanların çalışma gün sayılarının ve sigorta kazanç tutarlarının eksik bildirilmesidir (Çiftçi, 2018).

3.1. Kayıt Dışı İstihdamın Nedenleri ve Sonuçları

Genellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde yüksek olan kayıt dışı istihdamın görüldüğü bir ülkede gelir dağılımının adaletsiz olduğu, kamu kurum ve kuruluşların etkili denetim yapmadığı ve yüksek enflasyon gibi ekonomik sorunlar yaşanmaktadır. Bu bağlamda kayıt dışı istihdama işçi ve işverenlerin yol açtığı spesifik bir neden olarak görülse de makro boyutta ekonomik nedenler, sosyal ve kültürel nedenler, idari ve bürokratik nedenler olarak sıralamak mümkündür (Özcan, 2011: 16).

Ekonomik Nedenler: Kayıt dışı istihdamın nedenlerine bakıldığında ülkenin ekonomik yapısı ön plana çıkmaktadır. Bireylerin kayıt dışılığa yönelmesinin temelinde daha fazla kazanma arzusu yatmaktadır. İşverenler, üretim maliyetlerini azaltarak daha fazla kazanç elde ederken, işçiler ise çalışmaya devam etmek ve kısmi de olsa daha fazla gelir kazancı sağlamak için kayıt dışı istihdama yöneldikleri görülmektedir. Bir ülkede enflasyonist dönemde satın alma gücünün azalması, girişimcilerin yatırım kararlarını negatif yönde etkileyerek işsizliğe ya da kayıt dışı istihdama neden olmaktadır (Dam, Ertekin, & Kızılca, 2018). Gelir dağılımının adaletsiz olması ve bunun devamında getirdiği yoksulluk, işsizlik oranının yükselmesi, işletmelerin yapıları ve küçük işletmelerin rekabet güçleri, vergi ve sosyal güvenlik primlerinin yüksek olması gibi nedenler kayıt dışı istihdam oranlarını etkileyen ekonomik ve mali etkenlerdir (Kamalıoğlu, 2004: 40).

Sosyal Nedenler: Bir ülkedeki eğitim ve sağlık sistemi, kırsal kesimden kentlere göçün fazla olması, nüfus artış hızının fazla olması nedeniyle oluşan işsizlik kayıt dışı istihdamı etkileyen sosyal nedenlerdendir. Kırsal kesimden kente yapılan göç sonucu ve hızlı nüfus artışı sebebiyle istihdam olanaklarının sınırlı kalması niteliksiz işgücü sahip bireylerin kayıt dışı çalışmaya razı oldukları görülmektedir (Başol ve Yalçın, 2020). Özellikle köylerde eğitimin düşük olması, tarımda verimliliğin düşük olması kırdan kente göçü artırmıştır. Kırsal kesimde eğitim çağındaki çocukların ve kadınların sosyal güvencesi olmadan çalıştırıldıkları görülür. Eğitim seviyesiyle kayıt dışı istihdam arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Eğitim seviyesi yükseldikçe kayıt dışı istihdam oranı azalmaktadır. Eğitim seviyesi bireylerin farkındalık düzeylerini de etkilemekte, sosyal güvenlik ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmayan bireyler kayıt dışı istihdama yönelmektedir (Erdal, 2019).

Kamusal Nedenler: Bir ülkede kayıt dışı istihdamın oluşmasındaki kamusal nedenlerden biri denetimin yetersiz olması ve ceza sisteminin etkin işlememesidir. İşyerlerinde denetimler genellikle ihbar ve şikâyet üzerine gerçekleşse de bu denetimlerin daha sıklıkla ve yoğun olarak yapılması önem teşkil etmektedir. Ayrıca Türkiye’de denetimi gerçekleştirecek yeterli eleman da yoktur (Metin, 2011).

Kamusal anlamda Türkiye’deki mevcut durumda kayıt dışılığı artıran nedenlerden bir diğeri de kayıt dışılıkla mücadele uygulanması gereken cezaların yetersiz olmasıdır. Türkiye’de işletmelere, kayıt dışı çalıştırdıkları işçi için işe giriş belgesinin zamanında ilgili kuruma bildirilmemesi nedeniyle asgari ücretin brüt tutarı kadar idari para cezası verilmektedir. Ancak

doğrudan kayıt dışı işçi çalıştırmanın cezası yoktur. Batılı ülkelerde kayıt dışı istihdamda yer alan kişilere yaptırımların uygulandığı görülmektedir. Fransa'da kayıt dışı işçi çalıştırana 45 bin Euro ceza ile 5 yıl hapis, Almanya'da 500 bin Euro'ya kadar idari para cezası ile 5 yıl hapis uygulanmaktadır (Özcan, 2018).

Kayıt dışı istihdamın ülke ekonomisinde ve toplumsal hayatı şekillendirmesinde olumsuz sonuçlara neden olduğu bilinmektedir. Kayıt dışı istihdamın negatif etkilerinden biri vergi ve sosyal güvenlik prim ödemeleri sebebiyle kamu kazançları üzerindeki etki yaratacaktır (İnal, 2019). Kamu gelirlerinin azalmasının devlet bütçesi üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Bütçedeki açıkların borçlanma ile kapatılmaya çalışılması sonucu faiz oranlarının artması nedeniyle kamunun borç yükünde artış olmakta ve bu nedenle bütçede görülen farklar git gide artmaktadır. Bütçe açıklarının para basılarak kapatılması ise gelir dağılımının bozulmasına ve enflasyona neden olmaktadır (Sarılı, 2002: 41). Bireyler tarafından düşünüldüğünde kayıt dışı istihdam eden kişiler; iş sağlığı ve güvenliği, emeklilik, kıdem tazminatı, iş yerinde yaşanan kazalar gibi sosyal haklar konusunda mağdur oldukları görülmektedir. Ayrıca kayıt dışı istihdam kaçak işçi sayısının artmasına, emeğin sömürülmesine, işçilerin verimliliğinin düşmesine neden olmaktadır (Osmanoğlu, 2020).

4. Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdam

Gelişmekte olan ülkelerde kayıt dışı istihdamın toplam istihdam içindeki payı önemlidir. Gelişimini tamamlamamış olan ülkelerde yoğun göçlerin yaşanması, kentleşme, nüfusun artması ve devamında gelen yoksulluk olgusu; küreselleşme süreci ile üretim ve emek piyasasındaki köklü değişiklikler dünya çapında istihdamı kötü yönde etkilemiş, işsizlik kronik hale gelmiş ve kayıt dışı istihdam artmıştır. Gelişmekte olan ülkelerden biri olan Türkiye'de de kayıt dışı istihdamın yaşandığı görülmektedir. 1980'lerden sonra kırsal kesimden kente yapılan göçler kayıt dışı istihdamı etkilemiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde kayıt dışı istihdamın %60 gibi yüksek bir oranda olduğu da bu durumun net bir kanıtıdır (İpek, 2014).

Tablo 3: Türkiye'de Sektörler İtibariyle Kayıt Dışı İstihdam Oranları (%)

Yıllar	Tarım	Tarım Dışı	Sanayi	Hizmet	İnşaat	Genel
2004	89,9	33,83	37,28	31,96	-	50,14
2005	88,22	34,32	38,11	32,27	-	48,17
2006	87,77	34,06	38,12	31,88	-	46,97
2007	88,14	32,34	35,51	30,63	-	45,44
2008	87,84	29,76	31,61	28,77	-	43,5
2009	85,84	30,08	33,43	28,4	-	43,84
2010	85,47	29,06	32,68	27,11	-	43,25
2011	83,85	27,76	31,5	25,71	-	42,05
2012	83,61	24,51	27,89	22,73	-	39,02
2013	83,28	22,4	25,23	20,9	-	36,75
2014	82,27	22,32	20,26	21,09	36,61	34,97
2015	81,16	21,23	19,13	20,05	35,58	33,57
2016	82,09	21,72	20,2	20,35	35,76	33,49
2017	83,33	22,1	20,03	20,95	35,80	33,97

2018	82,73	22,28	20,29	21,46	34,39	33,42
2019	86,62	22,96	20,03	22,55	37,74	34,52
2020	83,46	19,30	16,46	18,76	34,72	30,59

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu, 2020⁵

Tablo 1’de Türkiye’de kayıt dışı istihdamın sektörlere göre dağılımına bakıldığında 2020 yılında %83,46 tarım, %19,30 tarım dışı, %16,46 sanayi, %18,76 hizmet, %34,72 inşaat sektöründe gerçekleştiği görülmektedir. Kayıt dışı istihdamda en yüksek oran %83,46 ile tarım sektöründe görülürken ise %16,46 ile en düşük oran sanayi sektörüdür. Buna göre Türkiye’de 2002’de kayıt dışı istihdam genel olarak %52,14 olup 2020 yılında %30,59’a gerilediği görülmektedir.

Türkiye’de tarım sektörü ekonominin içinde büyük bir paya sahip olmasının yanı sıra kayıt dışı çalışan oranlarının da en yüksek olduğu sektörlerden biridir. Kırsal kesimlerde kadınların çoğu sosyal güvenceden yoksun bir şekilde çalışmaktadır. Tarım sektöründe kadınlar en çok ücretsiz aile işçiliği ve mevsimlik tarım çalışanı olarak yer almaktadır. Kırsal alanda kendi aile içindeki işlerini yürüterek veya geçici işlerde diğer küçük işletmelerde yer alarak gelir kazancı elde etmeye çalışmaktadır. Bu da genellikle kadınları kayıt dışı çalışmaya itmekte ve düşük ücretler karşılığında sigortasız ve güvencesi olmadan çalışmalarına neden olmaktadır (Yurdu, 2010: 190). Sanayi sektöründe uluslararası piyasada rekabet eden firmaların fason üretime önem vermesiyle birlikte bu alanlarda kayıt dışı çalışan kadınlar genellikle düşük ücret karşılığında evden belli bir üretim sağlamak amacıyla istihdam edilmektedirler. Sanayi sektöründe ihracatı artırmaya yönelik rekabet eden firmalar en ucuz malı üretebilmek adına bazı stratejiler izlemektedir. Bu firmalar kadını ucuz işgücü olarak görmekte ve kayıt dışı çalıştırarak işgücü maliyetlerini azaltmakta ve ucuza mal üretmeyi hedeflemektedir (Güneş, 2011: 219).

Şekil 2: Türkiye’de Yıllara ve Aylara Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranları (2013-2017)

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu, 2017⁶

⁵ URL-3

Şekil 2’de Türkiye’de 2013 yılında kayıt dışı istihdam oranı yıllık 36,75 iken 2017 yılında bu oran 33,97 ile düşüğe geçtiği görülmektedir. Ayrıca yıllar itibariyle ağustos ayından sonra kayıt dışı istihdamda düşüş olduğu, bahar ve yaz dönemlerinde ise kayıt dışı istihdamın arttığı görülmektedir. Bunun nedeni ise mevsimlik işlerin bu dönemde yoğunlaşması olarak gösterilebilir.

Tablo 4: İşteki Duruma Göre Kadın İstihdam Oranları

İşteki Durumu	Toplam İstihdam	İstihdamda Dağılım	Kayıt dışı İstihdam	Kayıt dışı İstihdam oranı kaydı
Ücretli-Yevmiyeli	4.971	61,7%	997	26,9%
İşveren	95	1,2%	9	0,2%
Kendi Hesabına	707	8,8%	599	16,1%
Ücretsiz Aile İşçisi	2.286	28,4%	2.107	56,8%
Toplam	8.058	100,0%	3.711	100,0%

Kaynak: Uluslararası Çalışma Örgütü, 2015⁷

Türkiye’de 2015 yılı kadınların işteki durum ve ekonomik faaliyetleri verilerine bakıldığında kadınlarda kayıt dışı istihdam ücretli-yevmiyeli 997, işverenlerde 9, kendi hesabına çalışanlarda 599, ücretsiz aile işçisi 2.107 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Kadının ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığı, kayıt dışı istihdam oranının en yüksek %56,8 ile birinci sırada yer almaktadır.

Genel olarak bakıldığında kayıt dışı istihdam büyük oranda kadın ve çocukları etkilemektedir. Formel sektörde kadınları korumaya yönelik olarak alınacak tedbirler maliyetli olduğundan kadınlar ayrımcılıkla karşı karşıya kalmakta bu yüzden de enformel sektör istihdamında daha fazla yer aldıkları görülmektedir (Öçal ve Şenel, 2021). Kadınlar köylerde ücretsiz aile işçisi olarak evlerine gelir sağlarken, kentlerde ise ev hanımı statüsünde enformel sektörü besledikleri görülür. Formel sektörde çalışabilmek için yeterli beşeri sermayeye sahip olmayan kadınların büyük çoğunluğu evde çalışmakta ve emek piyasasında yer almayanlar kategorisinde bulunmaktadır. Bu doğrultuda ev hanımlarının genellikle gelir kazanma amacı veya yarı zamanlı işlerde çalışmaları kayıt dışı istihdamın büyük bölümünün kadınların oluşturduğu sonucuna varılmaktadır (Özcan, 2018).

Dezavantajlı gruplar arasında yer alan kadınların kayıt dışı istihdama katılmalarının birçok nedeni bulunmaktadır. Eğitim seviyesinin düşük olması ve ucuz işgücü olarak görülmesi sonucu kadınlar kayıt dışı istihdama yönelmektedirler. Özellikle de tarım sektöründen hiz-

⁶ URL-4

⁷ URL-5

met sektörüne doğru artışın yaşanmış olması sonucunda kırdan kente göçle birlikte kentlerde kadınların düşük ücretler karşılığında kayıt dışı istihdamda yer almalarının giderek arttığı görülmektedir (Çetinkaya ve Yıldırım, 2009: 75). Türkiye'deki ataerkil yapısından kaynaklı olarak kadınların yeterli eğitimi alamamaları ve evde hem anne hem de eş olarak üstlendikleri çoklu roller sebebiyle çalışma hayatından dışlanan kadınlar, istihdamda yer almak istediklerinde de birçok engelle karşılaşmakta ve sonunda da kayıt dışı istihdamda yer aldıkları görülmektedir.

Kadınları kayıt dışı istihdama yönelten bir diğer sebep ise yoksulluktur. Kadın yoksulluğu, kayıt dışı istihdamın hem nedeni hem de sonucu olarak ifade edilmektedir. Herhangi bir geliri olmayan kadının düşük ücretler karşılığı ağır ve zor koşullarda kayıt dışı çalışmayı kabul etmesi sonucunda sosyal güvenlikten yoksun, emeklilik ve işsizlik ödemelerinden faydalanamıyor olmaları neticesinde yine yoksullukla karşılaşmalarına neden olmaktadır (Ulutaş, 2009: 29). Bu durum yoksul kadınların daha çok kayıt dışı istihdamda yer aldıklarını göstermekte ve kadınları daha çok yoksulluğa itmektedir.

Kayıt dışı ekonominin hem bireyler hem de ülke ekonomileri içerisinde olumsuzluklara yol açması sebebiyle Türkiye'de kayıt dışılığı azaltmaya yönelik mücadele politikaları geliştirilmektedir. Özellikle 2000 yılından sonra Türkiye'de kayıt dışılığın azaltılmasına yönelik birçok adım atılmıştır. Bu adımları şu şekilde sıralamak mümkündür: ; Kayıtlı ekonomiyi teşvik ederek kayıt dışı istihdamla mücadele eylem planını uygulayan Gelir İdaresi Başkanlığının Kurulması, tüm vergi işlemlerinin etkinliğinin artırılmasında ve bilgilerin sağlıklı bir şekilde bilgisayar ortamına aktarılması için düzenlenen Vergi Daireleri Tam Otomasyon Projesi (VEDOP) ve kayıtlı ekonomiyi teşvik etmek adına Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı'nın Oluşturulması, etkin denetim ve bilinçlendirme eğitimlerinin yürütülmesi adına düzenlenen Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Projesi (KADİM), Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı'nın Görev ve Yetkilerinin Yeniden Belirlenmesi (MASAK), Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı, tütün kaçakçılığını engellemeye yönelik Tütün ve Tütün Mamulleri Kaçakçılığı Eylem Planı'nın oluşturulması, Orta Vadeli Programlarda Kayıt Dışı Ekonomi, AB'ye Katılım Öncesi Ekonomik Programlar, Kayıt dışı Ekonomiyi Önlemeye Yönelik Sigorta Politikaları, Kredi Kartı Kullanımının Teşvik Edilmesi, Kayıt Dışı Ekonomide E-Dönüşüm, Kalkınma Planlarında Kayıt Dışı Ekonominin ele alınması (Erdoğan, 2016: 44).

5. Sonuç ve Öneriler

Kadın istihdamının önündeki engellere genel olarak bakıldığında ataerkil toplum yapısı, cinsiyete dayalı ayrımcılık, kadının toplum içindeki rolleri, eğitim seviyeleri gibi birçok neden sayılmaktadır. Türkiye'de mevcut durumda kadın istihdamının artırmak için çalışmaların yoğunlaştığı görülmektedir. Bununla birlikte kadınların istihdamda kayıtlı bir şekilde yer almaları da büyük önem taşımaktadır. Kadınların kayıt dışı istihdamının önüne geçilebilmesi için eğitim ve mesleki yeterlilik seviyelerinin yükseltilmesi ve sosyal güvenlik imkanlarına sahip olma seviyesine yükselmeleri büyük önem arz etmektedir.

Kayıt dışı istihdama neden olan unsurlar ülkeler arasında farklılık göstermekle birlikte bu faktörlere bakıldığında; sosyal faktörler (eğitim seviyesi, göç, kentleşme), ekonomik faktörler (enflasyon, işsizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik) ve kamusal faktörler (kurumlar arası koor-

dinasyonun eksik olması, sosyal güvenlik sisteminden kaynaklanan sorunlar) olarak sıralamak mümkündür. Küresel ölçekte işgücü piyasasında erkeklerin %51,2'si kadınların %52,1'i istihdam etmesine rağmen erkeklerin %36'sı kadınların %38'i sigorta primi ödememektedir (Özcan, 2018). Kayıt dışılık aslında cinsiyet farkı gözetmeksizin yaşanan bir sorundur. Buradaki önemli nokta ise tüm sektörlerde kayıt dışı kadın istihdam oranının erkek oranından yüksek olmasıdır.

Kadınların çalışma hayatında yerinin artması ve kayıtlı olarak istihdam edilmelerini sağlamak için ülkelerin çeşitli önlemler alması gerekmektedir. Bu bağlamda kadınların eğitim seviyelerinin artırılması, mesleki eğitimle birlikte nitelikli işgücü haline gelmeleri; ayrıca bireysel ve sosyal olarak gelişmeleri bakımından yarar sağlaması için eğitim seminerleri verilmelidir. Türkiye'de kayıt dışılığı teşvik eden unsurlardan biri de istihdamın üzerindeki mali yüklerdir. Devlet, kaynak bulmak için başka yollara yönelerek işçi ve işveren üzerindeki mali yükü azalttığı zaman kayıt dışılık sorununun ortadan kalkması için gerekli adımlardan biri atılmış olacaktır.

Kayıt dışı istihdam sorununun çözümünde başarılı olabilmek için kurumların denetimi gereklidir. Fakat yapılan denetimlerin başka uygulamalarla desteklenmesi ve tarafların sorumluluk alması gerekmektedir. Denetim organlarının koordineli bir şekilde çalışması sağlanıp diğer kamu kurum ve kuruluşları ile iş birliği yapılmalıdır. Vergi kaçırma ve kayıt dışı istihdamı yönelik devlet, vatandaşlar ve Sivil Toplum Kuruluşları ile birlikte çalışarak kayıt dışı istihdamın önüne geçmek için çözümler bulmalıdır. Ayrıca kayıt dışı çalıştıranlara yönelik sosyal güvenlik mevzuatındaki cezalar da caydırıcı nitelikte olmalıdır.

Türkiye'de kayıt dışı istihdamın sorununun çözülmesindeki en önemli engellerden biri de artan işsizlik oranlarıdır. Genel olarak bakıldığında işsizlik, ülkelerin sosyo-ekonomik sorunlarının başında yer almaktadır. Bu doğrultuda gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan ekonomik kalkınmanın ve büyümenin yeni istihdam alanları oluşturmaması işsizliği hızlı bir şekilde arttırmakta ve bireyleri kayıt dışı istihdama yöneltmektedir. Bu sorunun çözülmesi için yeni istihdam alanları yaratılarak işsizliğin azaltılması ve üretime dayalı ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi önem teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

- Başol, O. Yalçın, E. (2020). İstanbul'da Kayıt Dışı İstihdamın Sosyo-Demografik Belirleyicileri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(4), s. 173-190.
- Candan, M. (2007). *Kayıt dışı istihdam, yabancı kaçak işçi istihdamı ve toplumumuz üzerindeki sosyo-ekonomik etkileri* (Uzmanlık tezi). T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş-Kur Müdürlüğü, Ankara.
- Çetinkaya, E. ve Yıldırım, S. (2009). Türkiye'de Kadınların Kayıt Dışı İstihdamdaki Durumu. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 22(4-5), s.70-85.
- Çiftçi, H. (2018). Kayıt Dışı İstihdamın Ekonomik Etkileri. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 10(1), s. 1-17.

- Dam, M., Ertekin, Ş., ve Kızılca, N. (2018). Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamın Boyutu: Ekonometrik Bir Analiz. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(1), 293-318. <https://doi.org/10.24988/deuiibf.2018331725>
- Daştan, H. Mola, H. (2020). Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdama Etki Eden Mikro Faktörlerin Analizi Bölgeler Arası Bir Karşılaştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(3), s.789-808.
- Erdal, İ. (2019). Türkiye’ de Kayıt Dışı İstihdam ve Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Politikaları. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, s. 225-246.
- Erdinç, Z. (2016). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadeleye Yönelik İzlenen Politikalar ve Çözüm Önerileri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(4), s. 39-52.
- Kamalioğlu, Ç. (2004). *Kayıt Dışı İstihdam ve Türkiye’de Uygulanan Mücadele Politikalarının Değerlendirmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Karabıyık, İ. (2012). Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 32(1), s. 231-260.
- Karaca, C. Kaleli, E. (2019). Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdama İlişkin Çözüm Önerileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(44), s. 769-792.
- İnal, H. (2019). *Kayıt dışı istihdam ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- İpek, M. (2014). Kayıt Dışı İstihdamda Küresel Etkiler ve Sosyal Örüntüler. *Çalışma ve Toplum*, 1(40), s. 163-186.
- Mahiroğulları, A. (2017). Türkiye’de Kayıtdışı İstihdam Ve Önlemeye Yönelik Stratejiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), s. 547-565.
- Metin, Ş. (2011). *Kayıt dışı istihdam ve esnek üretim sürecinde kadın emeğinin durumu: Türkiye’de ev eksenli çalışma* (Uzmanlık tezi). Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Osmanoğlu, A. (2020). Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam Sorunu Ve Mücadele Stratejileri. *The Journal of Social Science*. 4(7), s.134-144
- Öçal, M. ve Şenel, D. (2021). Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamın Bölgesel Analizi. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2, s. 1201-1232.
- Özcan, N. (2018). *Kadın istihdamında kayıt dışılık sorunu: İskenderun örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Özcan, Z. (2011). *Türkiye’de kayıt dışı istihdam*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Özer M. ve Biçerli K. (2003). Türkiye’de Kadın İşgücünü Panel Veri Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), s. 55-86.
- Sarıllı, M. A. (2002). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri Ve Alınması Gereken Tedbirler. *Bankacılar Dergisi*, 13(41), s. 32-50.

- Sosyal Güvenlik Kurumu. (2019). *Sektörler itibariyle kayıt dışı istihdam oranları*. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlariErişimTarihi: 30.01.2021,
- Sosyal Güvenlik Kurumu. (2020). *Kayıt dışı istihdam oranının aylara göre değişimi*. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari/kayitdisi_istihdam_orani ErişimTarihi:26.05.2021.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020). *İşgücü istatistikleri*. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr> Erişim Tarihi: 26.05.2021.
- TOBB. (1994). *Ekonomik rapor 1993* (No. 285). Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (2017). *İşteki durum ve ekonomik faaliyete göre kadın istihdamı*. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---iloankara/documents/publication/wcms_484715.pdf. Erişim Tarihi: 16.12.2020,
- Ulutaş, Ç. (2009). Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 21(2). s. 25-40.
- Yurdu, H. (2010). Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliği: Sorunları ve Çözüm Önerileri, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(5), s. 189-219.

İnternet Kaynakları

- URL-1: Dünya Bankası. (2019). Dünyada ve Bazı Ülkelerde Kadın İstihdam Oranları. Erişim Tarihi: 10.04.2021 <https://data.worldbank.org/>
- URL-2: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>
- URL-3: http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari/kayitdisi_istihdam_orani
- URL-4: http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari/kayitdisi_istihdam_orani
- URL-5: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---iloankara/documents/publication/wcms_484715.pdf.